

گروه مطالعاتی فرهنگ و هنر

محرمان خلوت انس

مشاهیر مدفون در تکیه ریزی تخت فولاد

دکتر پژمان دادخواه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

محرمان خلوت انس

مشاهیر مدفون در تکیه ریزی تخت فولاد

نویسنده:

دکتر پشیمان دادخواه

کتابخانه ملی ایران
تعمید علم

سرشناسه	: دادخواه، پژمان، ۱۳۶۶-
عنوان و نام پدیدآور	: محرمان خلوت انس : مشاهیرمدفون در تکیه ریزی تخت فولاد/ پژمان دادخواه .
مشخصات نشر	: تهران: تمدن علمی، ۱۳۹۷ .
مشخصات ظاهری	: ۱۳۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۱۲۷-۶۸-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
عنوان دیگر	: مشاهیرمدفون در تکیه ریزی تخت فولاد .
موضوع	: مشاهیر -- ایران -- اصفهان-- سرگذشتنامه
موضوع	: Celebrities -- Iran -- Esfahan-- Biography
موضوع	: مجموعه فرهنگی مذهبی تخت فولاد(اصفهان)، تکیه ریزی
موضوع	: محدثان و علما -- ایران -- اصفهان -- سرگذشتنامه
موضوع	: 'Ulama -- Iran -- Esfahan -- Biography
موضوع	: گورها و گورستانها -- ایران -- اصفهان
موضوع	: Cemeteries -- Iran -- Esfahan
رده بندی کنگره	: DSR ۲۰۷۳/ص۲ ۱۳۹۷
رده بندی دیوبی	: ۹۵۵/۹۳۲۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۱۲۵۰۱۱

محرمان خلوت انس

مشاهیر مدفون در تکیه ریزی تخت فولاد

نویسنده: دکتر پژمان دادخواه

صفحه آرای: مهدی شکری

چاپ اول: ۱۳۹۷

تیراژ: ۳۳۰ نسخه

لیتوگرافی: کوثر

چاپ: رامین

خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری

بن بست گرانش، پلاک ۴، تلفن ۶۶۴۱۲۳۵۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۸۱۲۷-۶۸-۰

تقدیم بہ پدر و مادر مہربانم

کہ باخشت ہلی جان شان برایم روشنے مے آورند....

فهرست

۱۱.....	پیشگفتار
۱۳.....	مقدمه
۱۵.....	فصل اول. معرفی تکیه ریزی
۱۸.....	فصل دوم. مشاهیر در مذهب
۱۸.....	شیخ مرتضی ریزی
۱۸.....	نام، نیا و تولد
۲۰.....	تحصیل و تدریس
۲۱.....	شاگردان
۲۱.....	ویژگی‌های برجسته علمی
۲۲.....	احوال معنوی
۲۴.....	استجاب دعا
۲۵.....	رسم احیا
۲۶.....	نماز و دعای باران
۲۷.....	فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی
۲۹.....	همراهی در جریان عزل ظل السلطان
۳۰.....	وفات
۳۲.....	شیخ ابوالفضل ریزی
۳۲.....	نام، تولد و تحصیل

- ۳۲..... احوال معنوی و خدمت به مردم
- ۳۴..... موقعیت علمی
- ۳۴..... وفات
- ۳۵..... ملا محمد حسین فشارکی
- ۳۵..... نام، تولد و تحصیل
- ۳۵..... تدریس
- ۳۶..... آثار، تالیفات و موقعیت علمی
- ۳۹..... فرزندان
- ۳۹..... شاگردان
- ۴۰..... احوال معنوی
- ۴۱..... فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی
- ۴۴..... داستان رفتن رضاشاه نزد آخوند
- ۴۵..... وفات
- ۴۶..... ملا محمدجواد آدینه ای
- ۴۶..... نام، تولد، تحصیل و تدریس
- ۴۷..... ویژگی‌های برجسته علمی و دینی
- ۴۸..... شاگردان
- ۴۸..... رویای صادقه
- ۴۹..... وفات
- ۵۰..... ملا لطف الله شمس الواعظین ریزی
- ۵۰..... نام، تولد و تحصیل
- ۵۰..... مجاهدت‌های معنوی
- ۵۱..... آثار و مقام علمی
- ۵۲..... وفات
- ۵۳..... سید مرتضی زفره ای طباطبائی
- ۵۳..... نام و تولد

اساتید	۵۳
آثار و موقعیت علمی	۵۴
فرزندان	۵۴
وفات	۵۵
میرزا محمدرضا رشتی	۵۶
شیخ محمد حسین رشتی	۵۷
حاج آقا مرتضی رشتی	۵۹
آقا میرزا عباس شیخ الاسلام	۶۰
میرزا عبدالعلی مرندی	۶۱
ملاً ابوتراب زفره ای	۶۲
فصل سوم. مشاهیر در هنر و ادبیات	۶۳
عبدالحسین برازنده	۶۳
نام و تولد	۶۳
تحصیل و تدریس	۶۳
خصوصیات اخلاقی	۶۷
درخشش و موفقیت در حوزه فرهنگ و هنر	۶۹
ویژگی‌های برجسته هنر استاد برازنده	۷۰
تحلیلی بر شیوه کار استاد برازنده	۷۳
جایگاه و مقام هنری استاد برازنده	۷۷
روابط هنری و دوستان صمیمی استاد برازنده	۷۹
آثار استاد برازنده	۸۱
وصیت استاد برازنده به پسرش	۸۵
وفات	۸۶
محمد حسین میرزا فصیح خاقانی	۸۹
نام، تولد و تحصیل	۸۹

- ۹۰..... جایگاه ادبی، آثار و اشعار.....
- ۹۱..... وفات.....
- ۹۲..... آقا میر محمد مهدی خلیقی پور.....
- ۹۲..... نام، تولد و تحصیل.....
- ۹۳..... سبک، ویژگی ها و نمونه آثار هنری.....
- ۹۴..... وفات.....
- ۹۵..... عزیزالله خان شکبیا.....
- ۹۶..... نمونه شعر.....
- ۹۶..... وفات.....
- ۹۷..... محمدباقر انواری.....
- ۹۷..... نام، تولد و تحصیل.....
- ۹۷..... آثار.....
- ۹۹..... وفات.....
- ۱۰۱..... علی محمد ابریشمکار.....

فصل چهارم. مشاهیر در فرهنگ و سیاست..... ۱۰۲

- ۱۰۲..... حاج میرزا احمدخان فاتح الملک.....
- ۱۰۲..... نام، تحصیل و فعالیت‌های سیاسی.....
- ۱۰۵..... وفات.....
- ۱۰۶..... مصطفی فاتح.....
- ۱۰۶..... تولد.....
- ۱۰۷..... سفر به خارج و تحصیل.....
- ۱۰۷..... بازگشت به ایران.....
- ۱۰۸..... استخدام در شرکت نفت.....
- ۱۰۹..... گرایش‌های سیاسی و تشکیل حزب.....
- ۱۱۰..... سفر به خوزستان.....

۱۱۰.....	ویژگی های مصطفی فاتح از زبان شاپور والی پور
۱۱۲.....	دستگیری و بازداشت فاتح
۱۱۳.....	تأسیس بانک
۱۱۳.....	آثار و تالیفات
۱۱۴.....	مهاجرت به لندن
۱۱۵.....	وفات
۱۱۶.....	محمدعلی دانش خوراسگانی
۱۱۶.....	نام، تولد و تحصیلات
۱۱۶.....	ورود به عرصه مطبوعات
۱۱۷.....	خصوصیات شخصیتی
۱۱۸.....	ویژگی های روزنامه دانش
۱۲۰.....	ویژگی اشعار محمد علی دانش
۱۲۱.....	وفات
۱۲۲.....	محمد علی مهرداد
۱۲۲.....	نام، تولد و تحصیلات
۱۲۲.....	فعالیت های فرهنگی و سیاسی
۱۲۳.....	وفات
۱۲۴.....	سید محمد حسن بنکدار
۱۲۵.....	سید حسن میرعلایی
۱۲۶.....	سید علی میرعلایی
۱۲۸.....	میرزا احمدخان سرتیپ
۱۲۹.....	حسین جلایی
۱۳۰.....	عبدالعلی خائفی

فهرست منابع..... ۱۳۱

کتابها..... ۱۳۱

روزنامه ها و مجلات..... ۱۳۵

پایگاه های اینترنتی..... ۱۳۵

تصاویر..... ۱۳۶

پیشگفتار

تخت فولاد یکی از مهم ترین و مشهورترین گورستان های ایران است که قدمت آن به زمان الجایتو (متوفی ۶۹۵ خورشیدی) می رسد. اهمیت فوق العاده این گورستان از این عنوان خاص برمی آید که آن را لسان الارض نیز نامیده اند. لسان الارض یا زبان زمین گرچه عنوان تکیه ای در تخت فولاد است اما عنوانی کلی بر این گورستان قدیمی و مهم ایران نیز است. علت این نامگذاری نیز وجود قبر یوشع نبی از پیامبران بنی اسرائیل است که محوری ترین رکن این گورستان را تشکیل می دهد.

دیگر آن که تخت فولاد به ویژه در دوره صفوی مکانی برای اجتماع صوفیه و دراویش بوده که ساختن خانقاه (و سپس خانقاه هایی) را در آن جا سبب شده است. خانقاهی که با عنوان بابارکن الدین شناخته می شود. پیوند وسیع تشیع و تصوف در زمان صفوی که ریشه در جایگاه بلند بنیان گذار معنوی این سلسله یعنی شیخ صفی الدین اردبیلی داشت و از سوی متفکران و حکمای بزرگی چون سیدحیدر آملی نیز تقویت می شد سبب شکل گیری توأمان تکیه و خانقاه در تخت فولاد اصفهان گردید به قسمی که گفته می شود نزدیک به ۴۰۰ تکیه و خانقاه در تخت فولاد وجود داشته و دارد. تکیه هایی چون تکیه بابارکن الدین، تکیه میرفندرسکی، تکیه میرزا رفیعا و تکیه خاتون آبادی. گرچه متأسفانه تخریب برخی از تکایا در زمان شاه سلطان حسین صفوی بخش مهمی از این تکایا را از بین برد.

تخت فولاد آرامگاه بزرگانی چون میرفندرسکی، بابارکن الدین، میرزا

جهانگیرخان قشقایی و زاهدان و عارفان بزرگی در ایران اسلامی است. کتاب پیش رو محصول زحمات جناب آقای دکتر پژمان دادخواه است که با تکیه بر مشاهیر مدفون در تکیه ریزی تخت فولاد، زندگی و شرح حال بزرگانی چون آیت الله شیخ مرتضی ریزی، شیخ ابوالفضل ریزی، ملا محمدحسن فشارکی، ملا محمدجواد آدینه‌ای، ملا لطف الله شمس الواعظین ریزی، سید مرتضی زفره‌ای طباطبائی، میرزا محمد رضا رشتی، شیخ محمدحسن رشتی و... را مورد توجه و کنکاش قرار داده است. ضروری است تألیفاتی چنین در پرده گشایی یکی از مشهورترین آرامگاه‌های ایران مؤثر افتاده و اطلاعات ما را در شناسایی تاریخ مفاخر و مشاهیر ایران بیش از پیش افزون نماید.

دکتر حسن بلخاری قهی

استاد دانشگاه تهران

و رئیس انجمن آثار و مفاخر فرهنگی

مقدمه

تخت فولاد یکی از آرامستان‌های مهم جهان اسلام است که از قداست و اهمیت خاصی برخوردار است. در حقیقت این آرامستان که پس از وادی السلام نجف دومین آرامستان مهم جهان اسلام است، همواره در طول تاریخ مورد احترام و توجه بوده و شخصیت‌های بزرگی در آن دفن شده‌اند. مجموعه تخت فولاد دارای تکیه‌های زیادی بوده و هر کدام از این تکیه‌ها از لحاظ تاریخی، هنری، معنوی و مهمتر از همه وجود شخصیت‌های برجسته مدفون در آن دارای ارزش زیادی است و علاقه‌مندان و مشتاقان زیادی را به خود جذب می‌کند. تخت فولاد مدفن شخصیت‌های برجسته‌ای چون یوشع نبی، بابا رکن الدین، میر فندرسکی، فاضل هندی، ملا اسماعیل خواجه‌ویی، جهانگیرخان قشقایی، شیخ مرتضی ریزی، شهید حسین خرازی، سردار اسعد بختیاری، تاج اصفهانی و بی‌شمار ستاره درخشان این مرز و بوم است. در حقیقت این مشاهیر با تلاش‌های عاشقانه خود در زمینه‌های مختلف باعث رشد، تعالی و درخشش این سرزمین شده و به همین مناسبت است که با حضورشان در این وادی باعث اعتبار و شهرت تخت فولاد شده‌اند. امید است که تجربه پژوهشی نگارنده در زمینه معرفی مشاهیر مدفون در تکیه ریزی تخت فولاد، توانسته باشد سهم کوچکی در معرفی این شخصیت‌های تمدن ساز و دستاوردهایشان داشته باشد.

در ادامه بر خود لازم می‌دانم از تمامی فرهیختگان و بزرگوارانی که در مسیر پژوهش و نگارش این کتاب یار و همراه بودند سپاسگزاری نمایم:

جناب آقای دکتر غلامعلی حاتم استاد دانشگاه هنر تهران، مشوق و اندیشمند

مهربانی که برای اولین بار پژوهش آکادمیک را نزد ایشان آموختم.
جناب آقای دکتر حسن بلخاری قهی استاد دانشگاه تهران و رئیس انجمن آثار و
مفاخر فرهنگی، برای راهنمایی‌های عالمانه و تاثیرگذار در حوزه فلسفه هنر و
شناخت شخصیت‌های برجسته حوزه فلسفه و حکمت

جناب آقای دکتر محمدحسین ریاحی استاد دانشگاه اصفهان، برای حمایت‌ها،
تشویق‌های مکرر و راهنمایی‌های تاثیرگذارشان در حوزه شناخت فرهنگ، تمدن
و مشاهیر این سرزمین

جناب آقای حمید خلیلیان مدیر کتابخانه و مرکز اسناد تخت فولاد، برای
مساعدت‌ها، راهنمایی‌های بی دریغ و ارائه منابع تاریخی
جناب آقای منوچهر شیخ صراف هنرمند و پژوهشگر موسیقی، برای راهنمایی‌های
ارزشمند و عالمانه در زمینه معرفی استاد عبدالحسین برازنده

جناب آقای بهروز مبصری پژوهشگر و عضو هیئت مدیره خانه موسیقی، برای
تحلیل‌های ارزشمند و جامع در حوزه موسیقی ایران و تحلیل آثار استاد
عبدالحسین برازنده

جناب آقای مرتضی محمد علی رئیس اداره مطالعات و تحقیقات فرهنگستان هنر،
برای راهنمایی‌هایشان در حوزه فرهنگ و موسیقی ایران

دکتر پژمان دادخواه

فصل اول.

معرفی تکیه ریزی

تکیه ریزی یکی از تکیه‌های مهم و برجسته مجموعه تخت فولاد می‌باشد که به شیخ مرتضی ریزی منسوب است و در زمان قاجار پس از فوت این عالم جلیل‌القدر، به همت حاج محمد حسین کازرونی، از تجار خوش نام و از فعالان نهضت مشروطیت در اصفهان، احداث گردید. این تکیه از شمال به خیابان سعادت آباد و از طرف شرق به تکیه بروجرودی و از طرف جنوب به تکیه فاتح الملک و از غرب به یک کوچه منتهی می‌شود.

در حال حاضر این تکیه بسیار ساده است و تزئینات و آرایه‌های هنری همچون سایر تکیه‌ها در آن دیده نمی‌شود و اهمیت آن بیشتر به سبب شخصیت‌های برجسته‌ای است که در این تکیه مدفون شده‌اند. تکیه ریزی از یک صحن مربع شکل به ابعاد حدود ۵۴ در ۵۴ متر تشکیل شده است که در گذشته اتاق‌هایی در چهار طرف آن وجود داشته است. ورودی تکیه در ضلع شمالی (مجاور خیابان سعادت آباد) شامل سردر زیبا و هشتی‌ای است که به صحن منتهی می‌شود.

میان بقعه و دالان ورودی حوض آبی وجود دارد که از یکنواختی فضای صحن کاسته و طراوت را برای زائران به ارمغان می‌آورد. بقعه اصلی در وسط صحن قرار دارد و کمی از سطح زمین بالاتر است. بقعه به صورت هشت ضلعی و با آجر ساخته شده است که داخل گنبد و بیرون گنبد تزئینات ظریف و مختصری وجود دارد. تزئینات روی گنبد شامل یک ترنج کاشی فیروزه‌ای است که بر زمینه آجر به صورت معقلی طراحی شده و تزئین داخل گنبد شمشه‌ای است که با آجر و کاشی به شیوه معقلی و با قطاربندی دور اجرا شده است. دهانه‌های دور بقعه غیر

از ورودی شمالی بقعه، همه مشبک آجری هستند.^۱

تصویر قدیمی تکیه ریزی (منبع: وبسایت وارثون، نگارخانه علمای شیعه)

تصویر جدید تکیه ریزی (منبع: وبسایت وارثون، نگارخانه علمای شیعه)

^۱ مرتضی فرشته نژاد، تکیه ریزی، دانشنامه تخت فولاد، ص ۳۹۲

در جبهه شرقی یک اتاق پنج دری در وسط و دو اتاق چهارصفه در طرفین وجود داشته و در جبهه شمالی نزدیک اتاق چهارصفه مفصل که پس از احداث خیابان سعادت آباد باقی مانده بوده و در جبهه غربی نیز یک اتاق ساده سه دری با دو راهرو ورودی طرفین و چند اتاق دیگر وجود داشته است که در برنامه ساماندهی جدید تخریب شد ولی مجدداً سردر و حوض آب بازسازی شد.^۱

^۱ همان، ص ۳۹۱